



Přednáška 8

Teorie demokracie a teorie politické reprezentace

Lukáš Linek
Katedra sociologie FFUK, kurz Politická sociologie

Prezentace

- 3.12.

Caramani (Evelína)

Levitsky-Ziblatt: Jak umírají demokracie? (**nabídka**)

- 10.12.

politická participace dle knihy (**nabídka**)

- 17.12.

Weber (Max); Katz+Mair (Hana)

- 7.1.

Why and how is the power of Big Tech increasing in the policy process? The case of generative AI (**nabídka**)

Pluralismus

- kontrola a omezení jednání politických lídrů je zajištěno dvěma mechanismy: pravidelnými volbami a politickou soutěží mezi stranami, skupinami a jedinci
- demokracie je institucionální uspořádání, které umožňuje soutěž zájmových skupin a které – skrze politickou a volební soutěž – umožňuje vládu různých menšin

Znaky polyarchie (Dahl 1989)

- vládní rozhodnutí činí zvolení úředníci
- ti jsou vybíráni v pravidelných, férových a svobodných volbách
- skoro všichni dospělí se účastní voleb
- většina dospělých může kandidovat
- svoboda slova, především kritika vlády a převládající ideologie
- svoboda organizování (strany a zájmové skupiny)
- přístup k alternativním zdrojům informací, které nejsou monopolizované vládou či jinou skupinou

Odlišnosti v pojetí demokracie

- umožňuje konat **obecné dobro** prostřednictvím volených jedinců, jež reprezentují, vyjadřují a plní vůli lidu, který si je zvolil (KLAS)
- volební **soutěž konkurenčních elit** s různě racionálními voliči (ELIT, EKON)
- volební **soutěž programových politických stran** (PGOV)
- politická **soutěž zájmových skupin** a skrze volby vládá různých menšin (PLUR)

Empirická vs. normativní teorie demokracie

- elitistická teorie (Schumpeter, Downs) a pluralismus (Dahl) se považují za empirickou teorii demokracie
- empirická teorie = popis reality (konkurence elit a omezené schopnost veřejnosti)
- teorie demokracie musí být i normativní, o tom, co chceme a jak má režim vypadat
- normativní teorie = jaké by instituce měly být

Participační demokracie

- Proč? politická participace rozvíjí schopnosti a talent jedinců. Navíc podporuje pocit sounáležitosti, komunity, společného zvažování a rozhodování. I když se člověk rozhodne špatně, rozhodne se on sám, je to jeho odpovědnost a může se z ní poučit.
- Cíl? rozvoj jedinců, jejich výchova a vzdělání do takové úrovně, že dosáhnou svého potenciálu a budou se aktivně a svobodně účastnit spravování své obce
- Hodnotou je participace sama o sobě

Kritiky elitistického modelu demokracie

- člověk je zobrazován jako obchodník maximalizující svůj zisk na trhu
- na politickém trhu se člověk účastní pouze tehdy, když je přesvědčen o tom, že mu to může přinést užitek; nejen samotná účast, ale i způsob účasti je determinován zájmy
- různá přesvědčení o osobním rozvoji člověka
- Crawford B. Macpherson - vlastnický individualismus, lidi spolupracují pouze pro zisk
- Benjamin Barber - slabá a silná demokracie

Participační demokracie (Barber)

- soudobá demokracie je založena na liberální koncepci lidské přirozenosti (individuální zájmy a svoboda) a oddělení politiky
- nepřináší radost z účasti, družnost občanského společenství, ani zvyšující se vzájemnost sdíleného blaha
- společenství vyrůstá z participace
- silná demokracie řeší konflikty prostřednictvím participačního procesu vlastním bezprostředním zákonodárstvím

Participační demokracie v praxi

- občanská rada (citizen jury) – 12-24 členů
- občanské shromáždění (citizen assembly) – až 200 členů (Kanada, Island, Irsko, Chile)
- charakteristiky mini-publics: speciálně ustavená deliberativní fora; náhodný výběr; řízená diskuze+příprava podkladů; rozhodnutí+report+doporučení
- praxe: schopnosti účastníků; neinformovanost veřejnosti; nezávaznost; neinstitucionalizace
- participativní rozpočtování (Porto Alegre, ...)
- přímé volby osob

Proč jsou zaváděny prvky participační demokracie?

- pozitivní hodnocení účasti občanů (přímá volba prezidenta je *lepší* než nepřímá)
- korupce, klientelismus
- transparence, otevřenost, dobrá vláda
- zapojení dotčených a posílení účastníků
- osobní rozvoj a postmaterialismus

- kompatibilita se současnými institucemi

Deliberativní demokracie

- zdrojem legitimacy demokracie nejsou predeterminované preference jedinců, ale proces formování preferencí a tedy samotná deliberace
- je koncepce veřejného zájmu pouze agregací preferencí anebo vyžaduje veřejnou debatu?
- reflexivní preference vs. pevně dané, jakoby předpolitické a neměnné
- rozumný politický úsudek by měl brát v potaz fakta (vs. ideologický), budoucnost (vs. krátkodobý) a názory ostatních (vs. sobecký)

Kritiky elitistického modelu demokracie

- apatie a nezájem veřejnosti; politická rovnost a nekompetence mas vs. politická nerovnost a kompetence elit; umělé debaty v médiích, zaměření na osobnosti místo programů, celebrity politika, sound-bites politika, marketing, výzkumy veřejného mínění (Fishkin)
- volební proces je agregace soukromých preferencí; politické rozhodování zahrnuje nejen individuum, ale i ostatní; legitimní a spravedlivé kolektivní rozhodování musí být utvářeno veřejnou debatou (s ostatními) (Elster)

Kritiky elitistického modelu demokracie

- současné rozhodování má charakter instrumentální racionality, je byrokratizováno, prováděno a manipulováno experty, nikoli občany; řešením je habermasovská komunikativní racionalita, kdy nejdůležitější je lepší argument než většina či větší moc (Dryzek)
- politické instituce by neměly pouze zohledňovat zájmy angažovaných, ale měly by podporovat vytváření rozumného politického úsudku

Principy deliberativní demokracie

- legitimního rozhodování je dosaženo jedině tehdy, když je rozhodování rozumově zdůvodňováno, vysvětlováno a vykazováno
- výhody deliberace: (1.) díky sdílení informací a vědění lze vykročit za soukromé znalosti a pochopit komplexní jevy; (2.) dokáže odhalit spojení preferencí a soukromých zájmů; (3.) jazyk zájmů může být nahrazen jazykem rozumu
- deliberace musí být bez omezení, rovná a svobodná a bez výkonu moci; rozhodovat musí síla argumentu

Vztah participativní a deliberativní demokracie

Proč participativní demokracie nedokáže řešit výtky deliberativistů?

1. přímá demokracie nemůže plně fungovat ve velkých systémech;
2. přímá demokracie v malých komunitách je ohrožena vůdcovstvím a demagogií;
3. zvýšená participace neznamena kvalitní participaci.

Výstupy učení

- vysvětlit základní problémy spojené s konceptem demokracie
- popsat základní procesy demokratizace (Dahl, Rokkan)
- vysvětlit jednotlivé teorie demokracie: elitistická, ekonomická, model odpovědných stran, pluralismus
- vysvětlit základní principy Dahlovy teorie polyarchie
- vysvětlit principy deliberativní a participativní teorie demokracie

Politická reprezentace

- reprezentace je způsob, jak umožnit jednání tomu, kdo nemůže jednat osobně, a současně jak zajistit, aby ostatní takové jednání akceptovali jako jeho vlastní
- paradox reprezentace: fyzická nepřítomnost, ale zároveň zpřítomňování
- v obecné rovině se jedná o vztah principál-jednatel (agent), resp. o vztah zmocnění
- tento základní model vztahu lze používat i na jiné typy vztahů než je zmocnění, například vztah spotřebitel-firma, pacient-lékař atd.

Teorie agentury/vztah principál-agent

- osoba (principál) zaměstná/najme jinou osobu (agenta), aby za tu první něco udělala (voliči si najmou politiky, členové strany si najmou předsedu ...)
- pro vnější svět se z principála a agenta stává jednotný aktér (*single corporate actor*), aktér se zmnoženými zdroji a **jediným souborem zájmů** (jednání agenta a zájmy principála)
- problémy: agent nesmí uspokojovat své zájmy s třetí stranou, informační asymetrie, nákladnost kontroly, více principálů jednoho agenta

Tři aspekty reprezentace

- (1.) způsob reprezentace (*modus*) odkazuje k tomu, jakým způsobem jsou reprezentovaní zastupováni (kontinuum správce – delegát);
- (2.) místo reprezentace (*locus*) odkazuje k tomu, kteří občané jsou reprezentováni; je vyjadřováno jako zastupování národa, občanů, politické strany, voličů strany, volebního obvodu či různých skupin;
- (3.) obsah reprezentace (*content*) odkazuje k tématům, s nimiž zastupitel pracuje: delegát většiny voličů svého obvodu ohledně sociálního zabezpečení

Způsob reprezentace

- správce (trustee) - osoba, které byla formálně svěřena odpovědnost za něčí majetek či záležitost; sloužit voličům uplatňováním zdravého úsudku a osvědčeného svědomí (archetyp správce svěřeneckého fondu 😊)
- delegát (delegate) - osoba vybraná k tomu, aby jednala za někoho jiného, kdo jí ale bude dávat instrukce nebo jí povede; očekává se, že bude vystupovat jako posel, který přenáší názory jiných (archetyp velvyslanec)

Dominantní liberální koncepce

- politický individualismus, reprezentace zájmů jedinců (subjektivní pojetí zájmů), dobro celku=dobro jedinců
- reprezentace voličů jako racionálních jedinců vybavených rovným právem
- teritoriální obvody pro agregaci zájmů (narušují předpoklad, že voliči definují vlastní zájmy a podle nich zakládají reprezentativní vztah)

Dva základní modely liberální koncepce (a místo reprezentace)

- individualistické pojetí – poslanec je zástupcem volebního obvodu; výzkum se zaměřuje na dyadický vztah mezi poslancem a volebním obvodem
- kolektivní pojetí – poslanec je zástupcem především voličů strany; výzkum se zaměřuje na vztah mezi všemi poslanci strany a jejich voliči (viz model odpovědných politických stran)

deskriptivní model reprezentace – parlament je mikrokosmem společnosti; postoje poslanců jsou v silném vztahu k jejich sociálním charakteristikám

substantivní model reprezentace – reprezentovány jsou zájmy, preference, nikoli charakteristiky